

## AZ ÁLLANDÓ HADSEREG BECZIKKELYEZÉSÉNEK TÖRTÉNETE III. KÁROLY KORÁBAN.

Második közlemény.

### III.

Igen természetes, hogy Pálffy volt az első, a ki mindjárt a fölkelés befejezése után fellépett egy tervvel, minő módon kelene legalább egyelőre berendezni a magyarországi haderőt. Az ő álláspontja, persze a részletek nélkül, ugyanaz, mi az udvaré: biztos megállapodásokat akar, idejekorán elvégezni minden intézkedést és idejében eljuttatni azokat a magyarországi csapatokhoz. Álláspontját kifejezi már az 1710 nov. 24-én a haditanács-hoz intézett felterjesztése is,<sup>1</sup> melyben kéri a téli elszállásolásról szóló szabályzatot, hogy «a katonaság tudhassa, mit követelhet, a megyék pedig tisztában legyenek azzal, mivel tartoznak»<sup>2</sup> és így békében élhessenek egymással. A belső nyugodalmat akarta elősegíteni az az előterjesztése is, a mely 1711 máj. 26-áról szól a hadi tanács-hoz. Az előterjesztés nem nagyarányú, nem is akar állásfoglalás lenni abban a nehéz kérdésben, a mely a mult év augusztusa óta megoldatlanul állott az uralkodó és nemzet között, de a mely kérdés körül a vita hullámai mégsem csapkodtak magasra. Szerény czíme ez: «Megjegyzések, miként kellene a jelenlegi béke alkalmával egyet és mást berendezni.»<sup>3</sup>

<sup>1</sup> *Hadi levéltár.* 1710 nov. 241. Exp.

<sup>2</sup> So wohl der Soldat, was selber zu fordern und die Comitaten, was sie zu præstiren wissen.

<sup>3</sup> Eintragungspunkte, wie ein und anders bei dermahligem Frieden einzurichten wäre. *Hadi levéltár.* 1711 jul. 349. Reg.

A legégetőbb kérdéseket veszi tárgyalás alá, a melyeket nagyobb felforgatás nélkül el lehetett rendezni, míhelyt a béke helyreállott.

Tervezetét a hadi tanácshoz intézi, a mi legjobban mutatja, mily csekély volt katonai ügyekben e hatóság mellett a diéta jelentősége. Előterjesztésének első pontjai arról szólnak, miképen lehetne a magyarországi várakat megerősíteni. Régóta egyike volt ez a kérdés azoknak, melyekben az országgyűlés nem is rendelkezhetett, mert a várakat átadták a királynak. Jellemző azonban, hogy az erősségek még Pálffyánál is első sorban nem mint az ellenség, hanem mint a rebellio ellen oltalmat nyújtó eszközök szerepelnek. Szatmárban egy egészen új vár építését javasolja, a többi várakra nézve pedig megjelöli, hány-hány emberrel kellene őrségüket szaporítani. Azonkívül a várőrség ellátásáról is máskép kell gondoskodni, mint azt eddig szokták. Eddig is voltak Magyarországon katonai raktárak, a honnét a sereget minden szükségessel ellátták, de többféle baj járt velük: nem volt belőlük elég,<sup>1</sup> nem is tartották őket jó karban,<sup>2</sup> olyan lisztet adtak beléjük, a melyből nem lehetett kenyeret sütni.<sup>3</sup> Pálffy ezeken a bajokon úgy akar segíteni, hogy főraktárak felállítását ajánlja Kassán, Szatmárban, Tokajban, Ónodon és valahol a Duna mellett, a honnét el lehet látni a magyarországi katonaságot. Hogy pedig a katona paraszt ne legyen és szerszámai-ról el ne feledkezzék, kaszárnyákat kell építeni, nyáron pedig a lovast és gyalogost egyaránt a mezőn tartani; mindkét helyen azonban kellőkép gyakorolják őket. Hogy a fölkeléseket elkerüljék, meg kell szüntetni azt a terhet, a mit eddig a katonaságrótt az országra. A kihágások megszüntetésére intézzenek a parancsnokokhoz külön utasítást, a sereget tartsák kemény fegyelem alatt és fizessék rendesen. Az előfogatokat törüljék el, az árakról készítsenek minden megyében kimutatást, a Tiszán innen építsenek katonai kórházat. A szabad csapatokat vagy osszák be a birodalmi seregbe, vagy osszlassák fel. A főispán tartózkod-

<sup>1</sup> *Hadi levéltár.* 1711 jul. Exp.

<sup>2</sup> U. o. 1711 jan. 29. Reg.

<sup>3</sup> U. o. 1711 aug. Exp.

jék állandóan meggyéjében és legyen rend az adóösszeírásban. A hadipénztárban gondoskodjanak egy kevés pénzről a mulaszt-hatatlan kiadásokra. — Az 57 pontból álló előterjesztésnek ez a rövid vázlata.

Mint már említettük, Pálffy javaslata a nagy elvi kérdéseket nem érintette, csak a tényleg fennálló helyzet javítását czélozta. Katonai ügyekben a végleges döntés ekkor a hadi tanácsnak se volt szándékában, de mivel foglalkoztak a végleges berendezés tervével,<sup>1</sup> figyelemben részesültek Pálffy megjegyzései. A haditanács is arra várt, milyen lesz a dietával való megegyezés után Magyarország berendezése és a nagy háboru után egyelőre függőben hagyott mindent, a miben az intézkedés nem volt égetően szükséges. A központi katonai hatóság 1711 nyarán több beadványra feleli azt, hogy végleges elintézése «Magyarország teljes berendezéséig függőben marad».<sup>2</sup> Ugyanekkor megkezdik a munkálatait ennek a berendezésnek, de olyan lassan haladnak vele, hogy még novemberben is csak ígéretik.<sup>3</sup> A haditanács tervezte a magyarországi ezredek létszámának végleges leszállítását és néhány hadibiztossági állás megszüntetését.<sup>4</sup> Ehhez azonban nem szándékozott az országgyűlés hozzájárulását kérni és ugyanígy nem tartotta szükségesnek azt se, hogy Pálffy javaslata dolgában más hatóságot is megkérdezzen, hanem megadta rá a feleletet saját maga. Ez az 1711 júl. 29-én kelt válasz sokban hasonlít ahhoz, a mit a nyár folyamán mások is kaptak: legtöbbször azzal végződik, hogy itt és itt vizsgálatot kell tartani, másban ki kell kérni más hatóság, pl. a kancellária véleményét stb., szóval sokféle okot talált a halasztásra. A várakra nézve azt felelik, hogy megvizsgáltatják őket és majd akkor intézkednek. A fő katonai raktárak tényleg jók volnának, de erről előbb az udvari kamarával kell tárgyalni. Lehetőleg fognak építeni kaszárnnyát, adnak jó fizetést, tartanak disciplinát, de a katonai elő-

<sup>1</sup> Wegen Einrichtung des Königreichs Ungarn ist man in Werk begriffen. *Hadi levéltár*. 1711 jun. 6. Reg.

<sup>2</sup> 1711 jun. 1. Bis zur völligen Einrichtung bleibt in suspenso. U. o. jun. 13. aug. 8.

<sup>3</sup> U. o. 1711 nov. 18. Reg.

<sup>4</sup> U. o. 1711 nov. Exp.

fogatokat nem engedik el; a megyei limitatiók jegyzékéről beszélnek majd a kancellárral, a ki az adóösszeírásban is illetékes. Csak néhány pontot fogadnak el föltétlenül: a katonai kórház építését elrendelik, a szabad csapatokat jórészt beosztják a császári seregbe, a mi azt eredményezi, hogy míg 1699-ben 4606-ra rugott létszámuk,<sup>1</sup> 1712 febr. 2-án már csak 1651 embert tett ki;<sup>2</sup> és végül szükségesnek tartanak bizonyos összegű pénzt a hadi pénztár rendelkezésére. Befejezésül pedig kijelentik, hogy elmulaszthatlannak tekintik az egyházi, politikai és katonai sérelmek orvoslását.<sup>3</sup> Ezen a feleleten kívül még egy rendelet volt Pálffy előterjesztésének eredménye, a mely a katonai felfegyverzésnek, a raktáraknak és az adókirovó 'bizottság munkálkodásának jobb karba való helyezését hagyta meg.<sup>4</sup>

Mivel a diéta törvényczikkei véglegesen megalkotva és szentesítve még nem voltak, az 1711—12-iki télre szóló elszállásolást és adómegajánlást ismét a régi mód szerint, bizottsággal intézték el. Ismét Pozsonyba hívták össze a concursust, a mely valószínűleg egy hónapig tartott;<sup>5</sup> a király meghatalmazottja Schlick volt, Magyarország részéről pedig mindössze 12 megbizott vett rajta részt. Először 100.000, majd 80,000 portiót kértek,<sup>6</sup> de ez ellen a commissio emlékiratot nyújtott be Schlickhez. Mindenekelőtt azt kívánták, hogy a megajánlandó adómennyiséget necsak Magyarországtól szedjék, hanem számítsák bele a drávántúli részeket, tehát Horvát-, Szlavon- és Dalmátországokat is, mivel mindezek egy korona alá tartoznak.<sup>7</sup> Hivatkoznak arra, hogy a király a magyar korona országainak adózás tekintetében való egybetartozását már előbb is elismerte.<sup>8</sup> Az előfogatok dolgában megajánlanak annyit, hogy vonulások idején

<sup>1</sup> *Feldzüge* I. 209.

<sup>2</sup> *Hadi levéltár.* 1712 febr. 191. Exp.

<sup>3</sup> U. o. 1711 jul. 349. Reg.

<sup>4</sup> *Hadi levéltár.* 1711 szept. Exp.

<sup>5</sup> Az utasítás kelte 1711 okt. 14, a befejező jelentése nov. 18.

<sup>6</sup> *Hadi levéltár.* 1711 nov. 21. Reg.

<sup>7</sup> Sub eadem corona existentes.

<sup>8</sup> A commissio az 1702-iki adózásra hivatkozik, a mikor Magyarország adójába beleszámították Horvátországét is.

adnak előfogatot a tábornokoknak, ezenkívül egy lovas compániának egy, gyalogosnak két kocsit, vagy fizetnek egy négyökrös kocsiórt egy, kétökrösért fél forintot, a köteles státióon túl azonban nem adnak fuvart, a gabonáért és ruháért pedig minden alkalommal fizetni kell. Ha valaki ezt a rendelkezést nem tartja be, eljárása kihágásnak számít, a melyért kárpótlás jár. Ha valaki kelleténél több adót fizetett, azt az új kivetés alkalmával le kell vonni, a hátralékokat pedig leírni; ennek fejében viszont beleegyeznek a bizottság abba, hogy minden adómentességet törüljenek el. A portió értékét úgy állapítják meg, hogy az embernek valót egy font húspan és két font kenyérben vagy  $3\frac{1}{2}$  forintban, a lónak valót pedig 8 font szénában és 6 font zabban, vagy 3 forintban havonta, de a megyéknek szabadságukban áll, hogy tetszésük szerint pénzben vagy természetben rójják le a portiókat. Ha a katonaság valamely helyről egy másikra távozik, ki kell fizetnie az addig eső járandóságát. Végrehajtani csak a megye kérésére lehet; a megye pedig minden hónapban le fog számolni a hadi kincstárral, a végleges leszámolásig azonban visszatartja a két utolsó hónap adóját, hogy onnét vehesse az esetleges kárpótlást. Kivánják, hogy a hadsereg szükségleteit Magyarországon vásárolják, mivel az ország szegény és így a pénznek legalább egy része itt marad. Végül kérik, hogy a mint a katonaság elleni panaszban a megye illetékes, úgy legyen az fordítva is. A magyarországi vezérlő tábornokot bizzák meg a teljes végrehajtó hatalommal, hogy a vétkeseket büntethesse, a panaszosoknak elégtételt adhasson.

Ez az előterjesztés 1711 okt. 27-éről kelt.<sup>1</sup> Schlick azonnal beküldte a hadi tanácsnak, a mely nov. 8-án a következő választ adta.<sup>2</sup> Horvátországnak az adózásba való beszámítását elfogadják, az előfogatokról szóló javaslatot szintén, hasonlóképen a túlfizetett adónak levonását, a hátralékokat azonban el nem engedik. Az embernek való portio lerovására nézve bármelyiket elfogadják az ajánlott két módozat közül, de a lerovásnak végig az egyik szerint kell történnie, mert különben nem lehet a ka-

<sup>1</sup> *Hadi levéltár.* 1711 nov. 188. Exp.

<sup>2</sup> U. o.

tonaság eltartásáról előre gondoskodni; a lovas portiót csak természetben lehet szolgáltatni. A többi pontokba beleegyeznek, kivéve a katonai pörökben követendő eljárást.

A milyen könnyen ment a megegyezés azokban a pontokban, a melyeket az adóért ellenérték fejében kértek a rendek, annál nehezebb volt az alku az adómegszavazásnál. A király ebben nehéz kérdés előtt állott, mivel a katonaság eltartása békés időben jórészt az országgyűlés vagy ennek bizottsága által megajánlott adóból történt.<sup>1</sup> Ezt háború idején valamennyire nélkülözhetetlenné tette a zsákmány és a hadi segély. A katonaság költségeit 1697 óta pontosan összeállították, még pedig olyan módon, hogy az udvari kancellária tudatta az országgyűlés megnyitásának napját az udvari kamarával, a mely a főhadibiztosság felvilágosítása alapján jelentette a maga követeléseit,<sup>2</sup> a mely ezután az illetékes kancelláriához ment.<sup>3</sup> Láttuk már, hogy ilyen alkalommal rendszerint többet kértek, hogy engedni lehessen belőle, de egy minimális követelésből az udvar sohasem engedett. Ez azonban nem jelentett annyit, hogy a kért összeg elég is a csapatok eltartására. Épen Magyarországon sűrű jelenség az, hogy az adózás felét sem szolgáltatja annak, a mi a sereg szükségleteire kell.<sup>4</sup> Ennek daczára az alku mindig igen erős. 1711-ben 100,000 portiót irányoztak elő, de Schlick titkos utasítást kapott, hogy 90, illetőleg 80,000-re engedje le, azonban Horvátország beszámítása nélkül.<sup>5</sup> Viszont a primás a concursus nevében ugyanekkor kijelentette, hogy ámbár 70,000 portio se lenne elég a szükségletekre, ők egyelőre 60,000-nél többet nem adhatnak és azt is csak úgy, ha a mult évi túlfizetést leszámítják. Schlick ezt nem fogadta el, mire megajánlottak újabb 3000 portiót és végre megegyeztek 75,000 portióban (Horvátországot is beszámítva), azaz 1.650,000 forintban,<sup>6</sup> a melyet 1711 nov.

<sup>1</sup> Mensi: *Die Finanzen Österreichs 1701—1740.* 12. l.

<sup>2</sup> U. o. 13. l.

<sup>3</sup> *Feldzüge* I. 46.

<sup>4</sup> Pl. 1715-re az adó 2,400,000 frt, a fennmaradó hiány 2,539,800 frt.

<sup>5</sup> *Hadi levéltár.* 1711 okt. 76. Reg. okt. 14-ről datálva.

<sup>6</sup> Az 1711 decz. 27-iki regulamentum militare és Schlick nov. 18-iki jelentése alapján.

1-étől kezdve kell fizetni. A rendek azonnal szét is osztották, mennyi esik ebből mindegyik kerületre. Hat ilyen kerület volt; a Dunántúlra jutott 20,987, a Dunáninnenre 26,611, a Tiszáninnenre 19,205, a Tiszántúlra 3950, a Drávántúlra, azaz Valkó-, Szerém-, Pozsega- és Verőczemegyékre 1801, Horvát-Szlavonországra 2946 portio.<sup>1</sup>

Ennek alapján osztották szét a csapatokat 1711–12 telére Magyarországon. A lovas ezredek elhelyezése a következő volt: Szatmárban 9, Krasznában 3, Szabolesban 6, Debreczenben 4, Biharban 14, Közép-Szolnokban 2, a hajdu városokban 7, Beregben 2, Ungban 2, Zemplénben 8, Abaujban 3, Tornában 2, Sárosban 9, Szepesben 4, Árvában 4, Gömörben 3, Trencsénben 4, Liptóban 3, Turóczban 2, Nagy- és Kis-Hontban 8, Nógrádban 9, Hevesben 3, a jászoknál és kunoknál 2, Borsodban 2, Pozsonyban 10, Nyitrában 2, Mosonban 5, Sopronban 7, Vasban 12, Zalában 6, Somogyban 2, Veszprémben 2, Komáromban 4, Győrben 3, Esztergomban 1, Fejérben 2, Pest-Pilis-Soltban 4, Baranyában 4, Tolnában 1, Szlavóniában 3 compánia és Szolnokban még 50 huszár. A gyalogos regimentek elhelyezése a következő: Máramarosban 12, Husztban 1, Kővárban 1, Szatmár városában 2, Ecseden 1, Trencsén városában 2, Trencsénben 6, Nyitrában 7, Érsekujvárott 3, Körmenden és vidékén 2, Lipótvárott 2, Nagyszombatban 2, Bazinban 2, Modorban 1, Nyitra városában 1, Zólyomban 2, Barsban 3, Győrött 3, Komáromban 2, Veszprémben 1, Pápán 1, Győrben és Komáromban (megye) 3, Esztergomban 2, Székesfehérvárt 2, Somogyban 1, Simontornyan 2, Péterváradon 8, Munkácson 6, Ungvárt 1, Lőcsén 2, Lőcse körül 1, a szepesi várban 1, Késmárkon 1, Bártfán 2, Eperjesen 3, Kassán 8, Tokajban 1, Ónodon 1, Ónod környékén 2, Budán 5, Aradon 6, Gyulán 1, Jenőn 1, Halmágyon 1, Zarádban 1, Nagyváradon 1, Szolnokban 1, Egerben 3, Szegeden 6, a jász-kunoknál 2, Pest-Pilis-Soltban 4, Bácsban 1, Murányban 1, Árvában 1, Eszéken 7 és Szigeten 2 compánia. Az egész mezei tüzérség csak három megyébe van beosztva: Sopronba, Fehérbe és Győrbe.

<sup>1</sup> *Hadi levéltár*. 1711 nov. 188. Exp.

Ezzel majdnem egyidejűleg történik az ú. n. nemzeti katonaság elhelyezése is. Magyarországnak nyolcz várában van ilyen nemzeti katonaság: Győrött, Komáromban, Esztergomban, Szigeten, Nagyváradon, Aradon és Szegeden. A két utóbbi várról egyelőre még nem intézkednek, az előbbi hatban pedig tartózkodik 967 gyalogos és 684 lovas katona és egy évi ellátásuk belekerül 70,620 frt-ba.<sup>1</sup>

Az 1711-iki téli tanácskozáson a katonaság ellen felhozott sok panasz, az a sok kiváncsolom, a melyet a deputátusok a bizottság elnökéhez, Schlickhez intéztek és a melynek legnagyobb részét a hadi tanács el is fogadta, tényleges eredményképen az 1711 decz. 27-én kiadott katonai regulamentumra vezetett. Az első ilyen regulamentumot 1706-ban adták ki,<sup>2</sup> ez volna a második. 1710 novemberében Pálffy nagyon sürgette, de kieszközölni nem tudta.<sup>3</sup> Bevezetése hivatkozik a pozsonyi concursusra, a miből egészen világos, hogy kiadása tényleg a commissio közbenjárásának eredménye volt, tehát egy katonai regulamentum kibocsátására még tudott Magyarország befolyást gyakorolni. Legelső rendelkezése<sup>4</sup> az, hogy se a német, se a magyar katonaság tiszteinek nem szabad téli szállásukat elhagyniok az illetékes tábornok beleegyezése nélkül, hanem elégedjenek meg mindenütt azzal a szállással, a mit a megye jelölt ki nekik; a nemesi házak mentesek a beszállásolásoktól, a mint ezt különben az 1709. és 1710-iki leiratok is elrendelik.

Az embernek való portiót lehet természetben vagy pénzben fizetni, a lónak valót ellenben csak természetben; de ezen felül a katonaság semmit nem követelhet, kivéve a szállást és a tüzifát. A lónak való portio kitesz naponta 6 font zabot, 8 font szénát és hetenkint egy köteg szalmát; a hol nincsen semmiféle katonaság, tehát természetben kell leróni, ott 3 frt jár érte havonta. Az alsóbb tisztek és a legénység portióikat így kapják meg: 2 font ehető kenyér,<sup>5</sup> egy font hús naponta

<sup>1</sup> *Hadi levéltár.* 1712 febr. 191. Exp.

<sup>2</sup> Bidermann i. m. II. 150, de ő az 1711-ikét nem ismeri.

<sup>3</sup> *Hadi levéltár.* 1710 nov. 241. Exp.

<sup>4</sup> Megvan: *Fanda et nefanda.* Berényi ltár. M. N. Muzeum.

<sup>5</sup> Usui humano apta.



és egy forint havonta;<sup>1</sup> a lerovás pedig a szerint a jegyzék szerint történik, a melyet havonként kapnak a megyék. Ha valaki ezt a jegyzéket be nem tartja, kihágást követ el, a melyért szigorú büntetés jár.

Előfogatokat magánhasználatra követelni nem szabad, a vonuló csapatok számára azonban adni kell kocsikat, még pedig olyan módon, a mint a király erre nézve az országgal megegyezik és a külön erre a czélra kibocsátott rendeletek megparancsolják. Ez esetben az eljárás a következő: a vonulásokat, leszállásokat a fő- vagy a magyarországi hadibiztosság közli a megyékkel,<sup>2</sup> hogy t. i. melyik regiment, mennyi compánia és mely időben fog arra a területre érkezni, merre visz útvonaluk, mennyi élelmiszerre van naponta szükségük; ha a regimentek létszáma nem emelkedik a normálison felül, ez esetben egy lovas compánia kap egy, gyalogos két lovas vagy ökrös szeke-  
ret.<sup>3</sup> Mindezekről gondoskodni az illető megye dolga, de mind-egyik idejekorán értesíti a másik megyét, a mely a saját határáról azonnal visszaküldi a kocsikat. Gondoskodni kell mindenről, hogy a katonaság megtehesse rendes napi útját, mely a gyalogságnál 2, a lovasságnál 3 mérföld; minden harmadik nap pihenő. Az okozott kárért azonnal kell kárpótlást adni, ha pedig nem lehet, írásban kérhetik. A fegyverek, ruhák stb. szállítására ingyen koci jár. Ha több kocsi van szükség, mint azt a fenti pontok elrendelik, egy négylovas vagy hatökrös kocsiért naponta 45 krajczárt kell fizetni. Háború idején a kocsikkal való rendelkezésben ném köti a parancsnokokat semmi, de a felhasznált fuvarokért vagy pénzt kap a megye, vagy beszámítják az adóba. Ez az a pont, a mely a regulamentumnak majdnem felét képezi, a miből világos, hogy a katonai kérdést még mindig a kihágások uralták.

A megyék és a katonaság havonta leszámolnak egymással; az utolsó hónapról fenmaradó pénzösszeget a katonaság végleges kimutatása után kapja meg a hadipénztár.<sup>4</sup> A hol azonban nem

<sup>1</sup> A rendek 1711 okt. 27-iki kivánalmának 7. pontja.

<sup>2</sup> Ugyanannak 3. pontja.

<sup>3</sup> Ugyanannak 2. pontja.

<sup>4</sup> Ugyanannak 10. pontja, de az kéthavi leszámolást kér.

fizetik az adót, ott a végrehajtást haladék nélkül el kell rendelni.

Ez a rendelet volt az, a mely megmutatta a határt, meddig terjed katonai ügyekben Magyarország befolyása. Ugyanazon határok közt mozog, mint a melyet az 1708-iki diétára készült utasítások megjelöltek: gondoskodni kell arról, hogy az elszállások, a menetelések és a téli kvártélyok kárt ne okozzanak.<sup>1</sup> Az eredmény az, hogy hosszas kérelem után tényleg sikerül elérni valami pontos rendet, a melyhez a katonaság is, a megye is tarthatta magát és ha ez a rend megvan, a közvélemény szerint nem lehet ok a katonai kérdés megbolygatására. A rendek kivánalmait teljesítette az 1711 decz. 27-iki regulamentum. Az a katonaság pedig, a melynek elszállásolása felett ez az alku folyt, 8 gyalogos, 6 curassier, 3 dragonyos és 2 huszárregimentben 26417 emberre rugott. Az ezredek létszáma azonban nem teljes, a hiány 2983 embert tett ki.<sup>2</sup>

A mint a nemesség kivánalmai szerint ment végbe ennek a katonaságnak téli elszállásolása, ép úgy történt e szerint egy fontos változás a nyári ellátásában is. A míg a háború tartott, a kettő közt nem lehetett különbséget tenni, az eltartás terhe nyáron is a lakosságra nehezedett. A béke helyreálltával azonban lehetett rajta változtatni. Pálffy előterjesztésében van is erre nézve javaslat és úgy szól, hogy nyáron mind a gyalogságot, mind a lovasságot nyári táborba, a mezőre kell vinni.<sup>3</sup> Erre a hadi tanács azt felelte, hogy a lehetőség szerint megteszi és tényleg 1712 május 10-én javaslatot is terjesztett ez ügyben a király elé, a ki az előterjesztést a maga teljességében elfogadta. E tervezet szerint a csapatok nagyobbrészt ott maradnak nyáron is, a hol télen voltak, a mi a lakosság kiméltése szempontjából kívánatos, hogy a folytonos vonulás ne terhelje a parasztokat, úgy hogy ilyen módon a mezei táborok (campements) felállítása első sorban gazdasági, nem pedig katonai jelentőségű: annyit

<sup>1</sup> Szab. kir. és bányavárosok sérelmei.

<sup>2</sup> *Hodi levéltár.* 1712 ápr. 296. Exp.

<sup>3</sup> Sommerzeit aber die Cavallerie, als die Infanterie campieren zu lassen.

jelent, hogy a paraszt megszabadul a szállásadástól és — a javaslat szerint — előkészülhet a téli elszállásolásra. Mivel nyáron nem fizettek adót, a nyári táborban levő katonaságot a katonai raktárakból kell ellátni,<sup>1</sup> melyeknek fontossága ezáltal nagyobb fontosságúvá lesz, mint eddig volt. Láttuk, hogy ennek a kérdésnek jelentőségét először szintén Pálffy ismerte föl, azonban akkor a pénzhiány miatt tervét megvalósítani nem lehetett. Lassú munkával azonban segített magán a katonai kincstár ügy, hogy Pálffy 1712 május 11-én azt jelenthette a nyári táborozás kezdetén, hogy a négy fő katonai raktárban, Kassán, Nagyváradon, Egerben és Budán jelenleg van élelem.<sup>2</sup> A nyári táborozás azonban hamar elfogyasztotta ezt és még messze voltak a téli elszállásolástól, a mikor szeptember elején már panaszkodtak a katonaság rossz fizetése miatt,<sup>3</sup> szept. 17-én pedig már maga a kamara is sürgette a nyári táborban levő magyarországi hadsereg szükségleteit.<sup>4</sup> Okt. 11-én utalványoztak a magyarországi csapatok zsoldjára 200,000 forintot, de egyáltalában nem volt pénz az erődítésekre, a kaszárnyákra és a katonai raktárakra.<sup>5</sup> Szóval a nyári táborozás által okozott könnyítést ez alkalommal aligha érezték nagyobb mértékben a parasztok.

#### IV.

Az 1711. évnek legfőbb eseménye, a szatmári béke megkövetelte a diéta összehívását, mint a melyen orvosolni lehet azokat a sérelmeket, a melyek Rákóczi felkelését okozták. Az országgyűlésre különben szüksége volt az udvarnak is, mert be kellett fejezni azokat a tárgyalásokat, a melyek még József uralkodása alatt megkezdődtek és részben már annyira előhaladtak, hogy csupán a törvényezikk megszövegezése, vagy esetleg csak a szentesítése volt hátra. A mint Károly Spanyolországból visszatért, össze is hívta a diétát; kezdetül 1712 ápr. 3-át

<sup>1</sup> Hadi levéltár. 1712 jul. 35. Exp.

<sup>2</sup> U. o. 1712 máj. 11. Reg.

<sup>3</sup> Savoyai Jenő jelentése szept.-ről. U. o.

<sup>4</sup> U. o. 1712 szept. 17. Reg.

<sup>5</sup> U. o. 1712 okt. 11. Reg.

jelölte meg az ugyanazon év febr. 2-áról keltezett meghívó.<sup>1</sup> Az országgyűlés tárgyául ugyanazt jelölte meg, a mit a szatnári béke úgvis kívánt: a zavarok után az ország nyugalmanak megteremtését és megszilárdítását, meg a közszükségleteken való segedelmet.<sup>2</sup>

A ránk maradt követi utasításokból az látszik, hogy általánosságban ennél egyebet Magyarországon se akartak, főképen nem katonai ügyekben. Egy 1712 márcz. 30-áról keltezett követi utasítás azt jelöli meg legfontosabb czél gyanánt, hogy a diéta enyhítsen az ország hadi terhein,<sup>3</sup> a miből egészen világos, hogy e kérdésben az ország közvéleménye a lehető legconservativebb, mert még mindig nem megy túl az 1708-i instructión. Hozzá kell venni még azt is, hogy a régi sérelmek tárgyalása már sokkal előbbre haladt ennél az általános kívánságnál és erre nézve még sincsen az utasításban semmi vonatkozás. Ez volt a városok álláspontja. A megyéké csak kiegészíti ezt. Ránk maradt Biharmegye követi utasítása. Az országgyűlési meghívó kézbesítése után a megye Várad-Olaszin gyűlést tartott, a mely kimondotta, hogy a megye nem marad meg az 1708-i instructiónál, hanem újat szerkeszt. Az új utasítás 13. pontja így szól a katonai kérdéstről: «A szállásain kihágásokat elkövető katonaságnak féktelenségét az országgal közlendő regulamentum által orvosolják.»<sup>4</sup> Ezt ugyanaz jellemzi, mint Sopron sz. kir. város instructióját: nem vesz tudomást arról, hogy a katonai ügyekben a tárgyalások ennél a nagy általánosságnál már jóval előbbre haladtak és az újdonságnak hangsúlyozása mellett se mond egyebet, mint az 1708-ból való. Mutatja ez azonban másrészt azt is, hogy a rendeknek nem volt szándékuk az uralkodó által 1710-ben nyíltan felvetett kellemetlen kérdést még egyszer meg-

<sup>1</sup> *Acta diaet. 1709.* M. N. Múzeum. Fol. Lat. 588.

<sup>2</sup> *Regno quietem formare et stabilire publicis etiam necessitatibus prospicere.*

<sup>3</sup> *Acta dietae Poson. 1708.* Jeszenák ltár. M. N. Múzeum. Sopron város instructioja.

<sup>4</sup> *Ut nimiae militum in quarteriis excedentium licentiæ per strictiorem quampiam regulationem cum regno communicandam conveniens medium et obex ponatur.* *Acta diaet. 1708.* M. N. Múzeum. Fol. Lat. 560.

bolygatni, azért kívánalmaik csak azon keretek közt mozogtak, a melyek közt a múlt év telén a pozsonyi concursus kieszközölte az új katonai regulamentum kibocsátását. Úgy látszik, hogy a nemesség aligha kívánt egyebet, mint hogy a regulamentumot vegyék be a törvénybe is.

1712 máj. 2-án tartotta a dieta első ülését és szinte megisméltődtek az 1708-i események. A gravameneket általánosságban már a koronázás előtt is fel akarják említeni. Úgy látszik, hogy a városok katonai sérelmei egyesítették magukban az összes kifogásokat, mert csak ezek maradtak ránk részletesen. Okozták ezeket a gravameneket az idegen commendánsok, a katonaság kihágásai,<sup>1</sup> az adónak és a katonaságnak igazságtalan szétozlása, illetőleg az utóbbinak elszállásolása<sup>2</sup> épügy. mint 1708-ban. Volt azonban egy párt, a mely ennél a felsorolásnál sokkal tovább akart menni. Az említett diplomába bele akarta vétetni azt is, hogy az uralkodó a nemzeti katonaságon kívül az országban ne tartson más katonaságot, az összes lovas és gyalogos német katonákat vigye ki az örökös tartományokba, a puskapor- és a gabonaraktárak összes hivatalait és az összes főtiszti méltóságokat csakis magyarokra ruházza.<sup>3</sup>

A sérelmek felsorolása után következett annak eldöntése, vajjon az egyes czikkelyek szövegezésénél az 1708-i munkálatokat terjeszszék-e Károly elé, vagy pedig újra kezdjenek mindent. Ebben a kérdésben az uralkodó maga döntött. Leirata úgy hangzott, hogy folytatatni kívánja a József halála által félbeszakított 1708-i országgyűlés munkáját, mivel nem akarja, hogy a sok időt elvett diétai tárgyalásoknak eredményük ne legyen. Károlynak 1712 máj. 23-án kelt határozatát<sup>4</sup> máj. 25-én olvasták fel a gyűlésnek<sup>5</sup> és ez a leirat egyúttal felelet is volt a rendek 1710 aug. 21-én kelt feliratára, a mely 1710 jan. 20-i

<sup>1</sup> *Acta diet. 1708.* M. N. Múzeum. Fol. Lat. 565.

<sup>2</sup> *Acta diet. Poson. 1708.* Jeszenák ltár. M. N. Múzeum.

<sup>3</sup> 1712 máj. 11-iki (10.) ülés. *Acta dietae 1708.* M. N. Múzeum. Fol. Lat. 560.

<sup>4</sup> *Az 1708—1715-i országgyűlés irományai.* Országos ltár. Lad. R. Fasc. K.

<sup>5</sup> *Acta dietae 1709.* M. N. Múzeum. Fol. Lat. 588.

elhatározásra adott választ és a mely felirat eddig elintézve még nem volt.

Károly mindenekelőtt azt jelenti ki, hogy hozzájárul mind-azokhoz, a mikhez már elődje hozzájárult. Így aztán katonai ügyekben könnyű volt a felelet, kivéve épen a legfontosabb pontokat, t. i. az insurrectio és az idegen sereg kérdését. A régi negyedik pontra, az insurrectióra, a seregtartásra és az adózásra vonatkozólag a király válasza kerül minden említést, mert Károly mielőbb szeretett volna a diéta végére érni.<sup>1</sup> Mivel 1710-ben az állandó katonaságra nézve a rendek nem feleltek, illetőleg ez ellen nem emeltek kifogást, a leirat olyannak veszi, melyet a diéta magáévá tett és ezt az eljárást külön hangsúlyozással helyesli. Viszont a leirat elfogadja a rendek azon megjegyzését, hogy concursust csak okvetlen szükség esetén tartsanak. A dézsma előbérlésének ügyét már régebben elintézték, ezen tehát a király válasza könnyen átsiklik, az idegen katonatisztek dolgában pedig (22. p.) hivatkozik az előbbeni resolutiókra. A nádor, mint főkapitány hatáskörének tisztázását a további rendelkezésig elhalasztja. A generalatusoknak áthelyezése (46. p.) a jövő diétára marad. A leirat és a követi utasítások földik egymást: az 1708-ban fölvetett problémák még mindig elhalaszthatnak, csak egy van, a mit a király elfogadottnak jelent ki: a csász. kir. hadsereg, a mely az insurrectión kívül szükséges Magyarország megvédelmezésére.

A felső tábla már máj. 27-én megsürgette a rendek feleletét a király leiratára.<sup>2</sup> Az alsó tábla azonban 1712 máj. 29-i ülésén kijelentette, hogy nem elégszik meg az 1708-ból való pontokkal; alapul ugyan elfogadja, de fog hozzátenni újakat is.<sup>3</sup> Hozzájárult a főrendek javaslatához annyiban, a mennyiben megválasztotta az általuk kért három bizottságot, egyet a katonai, egyet a gazdasági és közigazgatási és egyet az igazságszolgáltatási ügyekre, sorra vette a gravameneket<sup>4</sup> és ezek

<sup>1</sup> 1712 jun. 24-én már katonaságról is gondoskodtak, mely a diéta bezárásán jelen legyen. *Hadi Itár.* 1712 jun. 24. Reg.

<sup>2</sup> Jeszenák levéltár. M. N. Múzeum.

<sup>3</sup> *Acta dietae 1708.* U. ott. Fol. Lat. 560.

<sup>4</sup> *Lányi diariuma.* U. ott. Quart. Lat. 378.

tárgyalása alatt megszövegezte a Károlynak szóló válaszfeliratot is. Jun. 5-én átküldötték a főrendekhez, a hol jun. 8-án felolvasták a rendek kívánalmait katonai ügyekben, úgy, a mint azokat sebtében kidolgozta a máj. 29-én megválasztott bizottság.<sup>1</sup> A bizottságok külön-külön tárgyaltak ugyan az említett három tárgykör szerint, de mindháromnak tagjai ugyanazok voltak. A katonai ügyek tárgyalásában Csáky Imre kalocsai érsek elnöklete alatt résztvettek a főrendekből: Koháry István, Nádasdy Ferencz és Tamás, Erdődy György, Eszterházy József, Ebergényi László, Draskovics Ádám, Sándor Gáspár, Tolnay Gábor; a rendek közül: Nagy István itélőmester, Sigray József táblai ülnök, Spatai Pál, Okolicsányi Pál, Kosovics Márton, Szluha Ferencz és Horváth Zsigmond.<sup>2</sup>

Maga a deputatio eléggé jellemzően «a karok és rendek sérelmei sorozatának»<sup>3</sup> nevezte el a maga munkáját, noha az magában foglalja a teljes katonai rendszert, a melyet a rendek az 1710 jan. 20-i leirat erre vonatkozó részének elfogadása után terveztek. Célja a bizottságnak az volt, hogy Ő Felsége szolgálatában az ország régi boldogságának megújítására bizonyos módot jelöljenek meg, de olyan módot, a mely nem ellenkezik az ország törvényeivel. Ez a megjegyzés<sup>4</sup> tulajdonképen azt mutatja, hogy az ujitástól egyenesen idegenkedtek, mert az természetes, hogy a legtöbb javaslat valami régebbi törvényt változtatott volna meg, a mi pedig a fenti vélemény szerint lehetetlen. A bizottság másik javaslata az, hogy ha a célba vett belső megszilárdulás megvan, ezt a kidolgozott bizonyos módszert<sup>5</sup> Ő Felsége minden alattvalója tartsa meg. Mivel pedig az ország a kereszténység legnagyobb ellenségének szinte a torokban van, és azonkívül gyakran nyugtalanítják belső mozgalmak is, biztos és állandó békét nem ígérhet magának katonaság nélkül,<sup>6</sup> ezért első helyen merül fel a katonai rendszer

<sup>1</sup> *Acta dietae 1708.* U. ott. Fol. Lat. 560.

<sup>2</sup> Lányi idézett *diariuma*.

<sup>3</sup> *Gravaminum SS. et OO.* . . . series.

<sup>4</sup> *Legibus tamen regni neutiquam contraria.*

<sup>5</sup> *Certa methodus.*

<sup>6</sup> Egyszerűen csak így: *absque milite.*

kérdése. A deputatio tehát teljesen ugyanazon az alapon áll, mint az 1710 jan. 20-i leirat, hogy t. i. az ország védelmére katonaság szükséges. A katonai rendszert (*systema militare*) Csáky Imre kalocsai érsek elnöklété alatt dolgozta ki a bizottság.<sup>1</sup>

Azzal kezdődik a munkálat, hogy az ország törvényei megtiltják ugyan azt, hogy az idegen katonaság béke idején is az országban legyen, de a török háborúk alatt bőségesen lehetett tapasztalni, mennyi kárt okozott ez a rendszabály, mert a török béke idején is rabolt és pusztított. Ennek a bevezetésnek alkalmazása csak *captatio benevolentiae*; beismeri azt, hogy az *insurrectio* elégtelen, de nem mondja ki, mint az 1710 jan. 20-i leirat, ellenben azzal megegyezőleg keres jogcímet arra, hogy beigazolja az idegen katonaság szükségességét Magyarországon, azonban a leirattól eltérőleg olyan módon, hogy a nemesség az *insurrectio* fentartásával menekülhessen az adófizetés alól. A török veszedelem szinte hajánál fogva van előrántrva; az 1699-ben megkötött karloviczi béke 25 évre szól, tehát volt hátra belőle még 12 év; a törököt az ország legnagyobb részéből kiűzték és ez ellen a kivert ellenség ellen tartják szükségesnek a legerősebb védekezést. Egy dolog fontos benne: az idegen katonaság védelmére a bizottság feltalálja jogcímnél a török részéről fenyegető veszedelmet; ennek a jogcímnél elfogadása után senki nem emelhet kifogást az országot védő idegen katonaság ellen, mert a ki ezt teszi, hazaáruló. Azt az egy fontos változtatást teszi tehát a bizottság, hogy a külföldi eredetű katonaság szükségességét nem az ország katonai szolgálatának elégtelenségével okolja meg, mint az uralkodó és így elesik a tételből vont következtetés is, a mi a király szerint az, hogy mivel a nemesség nem védi az országot, meg fogja ő védeni, de ennek költségeit fizesse a nemesség is.

Mivel a török veszedelemnek oka a katonaság hiánya volt, azért a békét nem lehet másképen megszilárdítani, mint az

<sup>1</sup> Megvan: *Acta dietae 1709*. M. N. Múzeum. Fol. Lat. 588. A Berényi levéltárban (M. N. Múzeum) levő példányon a címe: *Systema per deputationem sub praesidio archiepiscopi Colocensis*.



idegen katonaság fentartásával.<sup>1</sup> Minthogy pedig a tapasztalat azt mutatja, hogy a nehéz fegyverzetű katona, a minő a külföldi, különösen a török háborúban a könnyű fegyverzetű nemzeti katonasággal szemben előnyben van, azért a magyarországi haderőnek legalább  $\frac{1}{3}$ -a külföldi legyen, de egy rangban álljon a nemzeti katonasággal; három generalatusra oszoljon, a parancsnokok az 1608 (a. c.): XII. t. cz. értelmében magyarok legyenek. Egyet külön ki kell emelni a javaslatból. Szó van benne arról, hogy a seregnek pontosan  $\frac{1}{3}$  része idegen legyen, de a katonaság létszáma megmondva nincsen. Miért hiányzik, erre nézve semmi adatunk nincsen. A systémának az idegen katonaságot magáévá tevő pontját az országgyűlés jun. 8-án elfogadta, csupán egyet változtatott rajta: az idegen és magyar katonaság arányszámát nem  $\frac{1}{3}$  és  $\frac{2}{3}$ -ban, hanem  $\frac{1}{2}$  és  $\frac{1}{2}$ -ben állapította meg. A létszámról ekkor sincsen szó, annyi azonban már oda van téve, hogy ez a béke és háború állapothoz képest változik és felemelésével nem szabad szükség nélkül terhelni az országot.<sup>2</sup> Itt a latin nyelv constructioja, a passivum szerkezet lehetetlenné teszi annak eldöntését, ki emelheti fel vagy szállíthatja le a sereg létszámát, mert az kétségtelen, hogy külön béke és külön hadi létszámot terveznek. Ez utolsó mondatból, mely azt mondja, hogy: «szükség nélkül nem kell terhelni az országot», úgy látszik, mintha ebben a tekintetben nem volna a nemzetnek joga a beavatkozásra. De ezt innét kétségtelenül eldönteni nem lehet. Később látni fogjuk, hogy a fenti értelmezés helyes: a létszám meghatározásának jogát ez időben az országgyűlés nem követelte magának.

A katonaság kihágásainak megszüntetésére két módot találnak. A mennyire a várak befogadóképessége megengedi, lehetőleg oda kell helyezni a katonaságot, a mennyiben pedig itten nem férne el, a kaszárnyákba helyezendő,<sup>3</sup> a hol természetbeli ellátásáról az ország és csatolt részei gondoskodnak. Ez bizo-

<sup>1</sup> Calamitates . . . ex defectu militiæ evenire, pacem stabilire aliter haud posse, quam extranei militis existentia.

<sup>2</sup> Pro ratione temporis minuatur vel augeatur, ne absque necessitate regnum aggravetur. Jeszenák levéltár. M. N. Múzeum.

<sup>3</sup> Ugyanez Pálffy javaslatának 28. pontja.

nyos tekintetben többet is mond, mint a bizottság szándékozta. Az egész katonaság ellátását magukra venni nem akarták, de e czímen belefoglaltak egy jogi sarktételt, a melyért eddig folyton harcolni kellett,<sup>1</sup> hogy t. i. a magyarországi katonaság eltartására szükséges adóösszegnek fizetéséhez Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok minden további vita nélkül hozzájárulnak.

A természetbeli szolgálmányokon kívül szükség van a seregnek zsoldra is, de a főntebb említett országok a naturáliákon kívül ennek előállítására nem képesek. Nem kételkednek azonban a rendek abban, hogy Ő Felsége a hiányzó összeget többli tartományaiból, de különösen a német birodalomtól meg tudja szerezni, a mint azt az 1638:XXXIV. t. cz. külön is megígéri azon a jogczímen, hogy Magyarország az egész kereszténység védőbástyája. És ha még ez se lenne elég, az 1655:X. t. cz. értelmében fizeti a hiányt maga az uralkodó.

A systema harmadik pontja a két elsőnek a corrigálására való. Azt igyekszik jogi érvekkel megállapítani, hogy az állandó katonaság becikkelyezése után, noha növekednek Magyarország katonai terhei, az ország a jövőben se köteles több adót fizetni, mint eddig. Ezzel a javaslattal hazánk olyan orszaggá alakulna át, a mely fennállását nem a maga erejének, hanem mások támogatásának köszönheti. Másrészt ez a pont az, a hol a király és nemzet elválík egymástól. Hogy állandó hadsereg kell, azt mindkettő vallja, de ellenkező az út, a melyen el akarják érni. A király a méltányosságra hivatkozva rá szeretné venni a nemességet arra, hogy a nem teljesített, de törvényszerű katonai szolgálatát pénzzel váltsa meg. Törvényre támaszkodni persze nem tud. A nemesség azonban tud, sőt tud paragraphust találni arra is, hogy a magyarországi katonaság eltartása nem Magyarország, hanem részben a külföld, részben az uralkodó gondja. Ez magyarázza meg, miért olyan tartózkodók követeléseikben és miért nem állapítják meg még a sereg létszámát sem. A nemesség került minden beavatkozást a katonai ügyekbe, nehogy ennek fejében költségek háramoljanak rá.

Ha minden ilyen szép rendben van, a katonaság a várak-

<sup>1</sup> Pl. az 1711-i adómegajánlás alkalmával.

ban és a kaszárnyákban tartózkodik, el nem képzelhető, hogy még valami baj is lehessen. De ha esetleg mégis lenne, lehet rajta segíteni az időnkénti regulamentumokkal és a havonkénti leszámolások alkalmával. Ebből a célból még ennek a diétának tartama alatt kell kinevezni magyar hadi biztosokat. Esetleges kihágások ügyében ezek jelentésére dönt a commendans,<sup>1</sup> ha döntésével nincsenek megelégedve, felebbezni lehet a felállítandó magyar hadi tanácshoz.<sup>2</sup>

Ennek a magyar hadi tanácsnak legyen egy elnöke, hat tanácsosa, két titkára és megfelelő számú irodai személyzete. Hatáskörébe tartoznának az összes magyarországi hadi ügyek, a magyar és idegen katonaság kihágásai, a katonai törvénykönyvbe fel nem vett esetekben ítélkezés, a kárt szenvedetteknek elégtétel-adás. A bécsi hadi tanács mintájára commissariatus állana mellette, a mely a magyarországi hadi pénztárból fizetné a zsoldot. A végső megállapodás ezen a ponton mindössze annyit változtatott, hogy a hadi tanácsosok számát kettőre szálította le.<sup>3</sup>

A deputatio munkálata<sup>4</sup> törvényes alapokra igyekszik fektetni III. Károly kívánalmait, hogy azokat az ország is elfogadhassa. Megkereste, milyen módon nem állanak azok ellentétben a magyar törvényekkel, sőt egy pontban tovább is ment, mert nem elégedett meg az állandó katonasággal, hanem mindjárt külön magyar hadi tanácsot akart felállítani akkor, a mikor a Habsburg-ház I. József uralkodása alatt az addig önállósággal bíró tartományi hadi tanácsokat is a bécsinek rendelte alá, Károly alatt pedig egyenesen feloszlatták.<sup>5</sup> A mikor az egységesítés ennyire előrehaladt, Magyarország rendjeinek kérése komolyan számba nem jöhetett.

A diéta iun. 9-én tárgyalta le a deputatio javaslatát.<sup>6</sup> A mint

<sup>1</sup> Megfelel ez az 1711. okt. 27-i kívánalmak 18. pontjának.

<sup>2</sup> Consilium bellicum Hungaricum.

<sup>3</sup> 1712 jun. 9. *Acta dietae 1708/9*. M. N. Múzeum. Fol. Lat. 3433.

<sup>4</sup> 1712 jun. 6-ról kelteve megvan a Jeszenák levéltárban. M. N.

Múzeum.

<sup>5</sup> Bancahari, *Quellen zur öst. Organisations-Geschichte*.

<sup>6</sup> Jeszenák levéltár. M. N. Múzeum.

láttuk, csak két pontban változtatott rajta, de tett hozzá egy-két panaszt. Legfontosabb panasza az volt, hogy a katonaság nyáron is szed embernek való portiót, úgy hogy a szegény nép egyáltalában nem tud szabadulni a hadsereg által okozott terhektől. Az országgyűlés tehát a nyáron beszedett portiókat beiktatta azon kihágások közé, a melyek kárpótlást igényelnek.<sup>1</sup>

A *systema militare* letárgyalása után következett volna az, hogy azt a király elé juttassák. A diéta ezzel átlépte azt a hatáskört, a melyet az uralkodó számára kijelölt. Károly kijelentette, hogy a József által már elfogadott pontokat ő is magáévá teszi; az idegen sereg behozatala elé a rendek 1710 aug. 21-i felirata nem gördített akadályokat, de *systema militare* készítésére a király a rendeket nem kérte. Az országgyűlés azonban szükségesnek tartotta azt, hogy a régi pontokon kívül még újakat is vegyenek a kívánalmak közé. Így jött létre a deputatiók tárgyalása után az 1712 jun. 15-i felirat,<sup>2</sup> melyet Erdődy László nyitrai püspök és Czobor Márk nyújtottak be az uralkodóhoz.<sup>3</sup>

A feliratba felvett új pontok az állandó katonaság szempontjából nem érdekelnek bennünket. A régi pontokra azt felelik, hogy az állandó katonaság és az adózás (4. p.), a dézsma (9. p.), a generalatusok áthelyezése (46. p.) ügyében elfogadják a leirat álláspontját és kijelentik, hogy mivel ezekre nézve meggyeztek, törvénycikkbe is lehet őket foglalni. A tisztekről szóló 22. pontról azt tartják, hogy azt a véglegesen kidolgozandó systemára kell hagyni és ezt a részt ettől kezdve így nevezik: *punctum militare*.

Igen gyorsan megjött a felíratra a király felelete; 1712 jul. 11-én kelt, jul. 14-én olvasták fel a diétán.<sup>4</sup> A negyedik és kilencedik pontra nincsen megjegyzése, a 22-dikre mindössze annyi, hogy a *punctum militare* a *systema* tárgyalásától tétetik függővé, mivel azt a rendek ugyan elkészítették már, de az uralkodó még nem járult hozzá. Ennek a nagyon is rövid vá-

<sup>1</sup> *Acta dietae 1709.* M. N. Múzeum. Fol. Lat. 588.

<sup>2</sup> U. ott.

<sup>3</sup> Berényi levéltár. M. N. Múzeum.

<sup>4</sup> *Acta dietae 1709.* U. ott. Fol. Lat. 588.

lasznak magyarázata az, hogy Károly nagyon siettetette az országgyűlés befejezését. 1712 jul. 16-án a nádorhoz intézett leiratában kifejezte azt a kívánságát, hogy az országgyűlést szeretné bezárni; ezért óhajtotta azt, hogy a mely pontokra nézve megegyeztek, azok szövegezését fejezzék be teljesen, a többit pedig hagyják az egy év múlva tartandó diétára.<sup>1</sup> Azt lehet mondani, hogy a katonai pontokban akkor már tényleg nem volt ellentét az udvar és a nemesség között, de mivel az országgyűlést elnapolták, ezen pontoknak czikkelyekbe foglalása is az 1714-ben folytatatólagosan megnyitott diétára maradt.

Törvény még nem lévén, addig is ment minden azon a módon, a mint 1708 óta állandóan használatban volt. Károly a költségek kiméltése céljából még a diéta tartama alatt megkezdte a takarékoskodást a magyarországi seregnél. 1712 jun. 26-án kelt rendeletével felfüggesztette, illetőleg megszüntette azon generálisok zsoldját, a kikre csupán a Rákóczi-fölkelés miatt volt szükség Magyarországon.<sup>2</sup> Sőt kijelentette azt is, hogy egyelőre nem nevez ki tisztet Magyarországon,<sup>3</sup> úgy hogy még commendánsi állás is maradt betöltetlenül.<sup>4</sup> A takarékoságra való törekvés mellett is megérezte az ország azt, mennyi hátrányt okoz az, hogy nyáron nincsen adózás; maga Savoyai Jenő tett jelentést a hadi tanácsnak arról, mily rosszúl áll minden Magyarországon.<sup>5</sup> Épen ezért kezdődött a kaszárnnyák, fegyvertárak és puskaportornyok kijavítása;<sup>6</sup> sőt az eddigi viszonyokhoz képest feltűnően korán, már okt. 8-ára összeállította a hadi tanács a magyarországi csapatok téli elhelyezésének tervét,<sup>7</sup> noha ekkor még nem volt meg a hadiadó megajánlása. Okt. 12-én pedig kiadták az összes főparancsnokoknak a rendeletet, mikor és mely úton induljanak téli szállásra.<sup>8</sup> Ez

<sup>1</sup> U. ott.

<sup>2</sup> *Hadi levéltár.* 1712 jun. 288. Reg.

<sup>3</sup> U. ott. 1712 aug. 1. Exp.

<sup>4</sup> U. ott. 1712 szept. 20. Exp.

<sup>5</sup> U. ott. 1712 okt. Exp.

<sup>6</sup> U. ott. Több helyen.

<sup>7</sup> U. ott. 1712 okt. 308. Exp.

<sup>8</sup> U. ott. 1712 okt. 110-112. Reg.

az előrelátás újabb bizonyosságot kívánt szolgáltatni a mellett, hogy Károly komolyan meg akarja tartani az 1711 decz. 27-i katonai regulamentumot és hogy ezután a ki- és bevonulások rendben fognak történni. Minden szükségleten a király nem segíthetett most sem. Az országgyűlés nem szavazta meg az adót, ismét concursust kellett összehívni, a mely csak októberben ült össze és a tavalyi adót 70,000 portióra, 1,539,971 forintra szállította le.<sup>1</sup> Míg ezt megszavazták, addig Károly a hadi tanács javaslata alapján úgy rendelkezett, hogy további intézkedésig a mult téli élelmezési rendelet maradjon érvényben.<sup>2</sup> Ez így is történt, noha a pozsonyi bizottság 5000 portióval kevesebbet szavazott meg, mint tavaly. Károly ideiglenes rendelkezése azt mutatta, hogy Magyarországon még mindig nem lehet a hadsereg ellátásában bizonyos állandó rendet megteremteni, mert nemcsak a diéták, de még a concursusok segélyével se tudják a téli eltartás költségeit előre biztosítani, hanem mindig ex-lex-szel kezdik a katonai évet a mult évi norma után, noha nem tudhatták, kapnak-e ugyanannyi hadiadót, mint az előbbeni évben. Ennek elkerülése lehetett főképen az az ok, a mely miatt a király sürgette az országgyűlési tárgyalások befejezését. A concursust tekintve, ez az év mégis olyan volt, hogy a concursust szinte törvényesnek lehetett venni, mert az országgyűlés már eljutott annak a törvényeziknek a szövegezéséig, a melynek alapján az összejövetelt ki lehetett írni.

Szóval, lassanként kezdett látszani a nyoma a békének; az adózás valamennyire rendbe jött és a mi a legfontosabb, be is lehetett az adót szedni. A hadi tanács folytatta az év elején megkezdett munkáját és 1712 decz. 18-án újabb felterjesztést intézett Károlyhoz.<sup>3</sup> Felhatalmazást kért arra, hogy az udvari kamarával egyetértőleg gondoskodhassék arról, hogy elegendő számú sereget állítson Magyarországra.<sup>4</sup> 1712 április végén 2983 ember és 1830 ló hiányzott a magyarországi hadsereg-

<sup>1</sup> U. ott. 1712 okt. 29. Reg. Az oralis portio 4, az equilis 3 frt.

<sup>2</sup> U. ott. 1712 okt. 308. Exp.

<sup>3</sup> U. ott. 1712 decz. 80. Exp.

<sup>4</sup> Eine genugsambe Armee in Ungarn zu stellen.

nél.<sup>1</sup> Ennyit kellett az ujonczozást kérő parancsnokok<sup>2</sup> jelentésére pótolni, hogy a teljes létszámot betöltsék.<sup>3</sup> Ez a felterjesztés bevallja azt is, hogy eddig a felkelés és a pénzhiány miatt elhanyagolták a magyarországi hadsereget, de lassanként az idő folyamán lehet rajta segíteni.<sup>4</sup> A hadi tanács nem gondolt ugrásszerű reformokra; a mit el akart érni, az a saját bevallása szerint mindössze az erősítéseknek és az élelmezésnek jókarba hozatala volt. Károly egyetértett ezzel és azt jegyezte az előterjesztés alá: Placet in toto. A fennálló viszonyok megtartása mellett tehát egyelőre a meglévő bajok orvoslása az udvar törekvése, olyan változtatást, a minőt az országgyűlés kívánt, fent nem akartak.

1712 végén meg is indult mindenütt a kaszárnyák és az erősségek kijavítása, sőt az építése is.<sup>5</sup> 1713 febr. 10-én Kaszára kaszárnya építését rendelik el,<sup>6</sup> febr. 13-án az északmagyarországi erősségek kijavítását.<sup>7</sup> Márcz. 21-én Huszt várának és több kaszárnyának reparálását hagyják meg<sup>8</sup> abban a szellemben, a mint azt Pálffy János 1711 máj. 26-i javaslatában előterjesztette. Ezek költségeiről se Pálffy, se a rendek 1712-iki systema militaréja nem tett említést, de a dolog lényege hozta magával, hogy ha ezekkel könnyíteni akarnak a lakosságon, költségeiket nem lehet a parasztságra róni. Tényleg az 1713-ból való rendeletek utasítják a kamarát, honnan fedezze a kiadásokat s azt találjuk, hogy egy kaszárnyát építenek a harminczadokból, egy várat kijavítanak a váradi püspökség dézsmájának hasznobéréből<sup>9</sup> stb., szóval a direkt hadiadó megmarad a katonaság számára. Befejezi a kaszárnyákról szóló intézkedést az 1714 jun. 6-i rendelet, mely azt követeli, hogy a kaszárnyák-

<sup>1</sup> Hadi levéltár. 1712 ápr. 296. Exp.

<sup>2</sup> U. ott 1712 nov. Exp.

<sup>3</sup> Ez volt 1712-ben 29400 ember.

<sup>4</sup> Nach und nach mit Zeit remedieren.

<sup>5</sup> *Hadi levéltár*. 1712 decz. Exp.

<sup>6</sup> *Benignae resolutiones*. Országos levéltár.

<sup>7</sup> U. ott.

<sup>8</sup> U. ott.

<sup>9</sup> U. ott. 1713 febr. 10. márcz. 21. stb.

ban állandóan legyen limitatio az árúczikkek folyó áráról.<sup>1</sup> Ez a rendelet azonban már nem volt új, mert a mennyire utána lehet járni, az elsőt Miksa császár adta ki,<sup>2</sup> de a legkritkább esetben hajtották végre. 1712 okt. 12-én a kamara összeállította a magyarországi csapatok lisztszükségletét egy évre,<sup>3</sup> 1712 decz. 14-én a hadi tanács elrendelte, hogy a parancsnokoknak nem szabad meg nem engedett fuvarozást kérni.<sup>4</sup> A gyakorlatban tehát egyáltalában nem kerültek elő azok a kérdések, a melyek az országgyűlést foglalkoztatták, mert csupán az adót megajánló concursus, nem pedig a diéta kivánalmi nyertek kielégítést.

Az 1712/13-i tél elteltével megint nyári táborba kellett volna a seregnek vonulnia. Ennek tervét még áprilisban elkészítették,<sup>5</sup> de a végleges intézkedés sokáig késett. Pálffy ugyan máj. 31-én megsürgette ez ügyben a hadi tanácsot, de csak 1713 jul. 29-én jelent meg a főhadibiztosság tudósítása, hogy a magyarországi csapatok nem mennek nyári táborba, hanem eddigi állomáshelyeiken maradnak, az eltartásukra szükséges portiókat Pálffy fogja kiutalni.<sup>6</sup> Természetes, hogy ennek következtében a hadsereg ellátása ismét a parasztságra nehezedett, noha még a téli adóból is volt hátralék. A számítás egyszerűsítése céljából úgy intézkedtek, hogy a nyári portiókat bevetették a téli leszámolás restantiái közé.<sup>7</sup> A nyári adófizetés nagy terheket rótt az országra, mert ebben az esztendőben az összes császári hadak egyharmada Magyarországon volt,<sup>8</sup> a nyári ellátás pedig nem tartozott az ország kötelességei közé. A sereget azért nem vitték ki a császári katonai raktárakból élelmezett nyári táborba, mert újabb felkeléstől féltek.

A nagy nyári költségnek következményei az 1713-i concursnál látszottak meg. Hogy az őrségeken tartott seregnek alig

<sup>1</sup> U. ott.

<sup>2</sup> Orsz. ltár. *Libri resolutionum*.

<sup>3</sup> *Hadi levéltár*. 1712 okt. 12. Reg.

<sup>4</sup> U. ott. 1712 decz. 14. Reg.

<sup>5</sup> U. ott. 1713 ápr. Exp.

<sup>6</sup> U. ott. jul. 29. Exp.

<sup>7</sup> U. ott. aug. 18. Reg.

<sup>8</sup> *Feldzüge* XV. 48.



valamivel kisebb a költsége nyáron, mint télen, azt jól tudta mindenki; mikor a hadi tanács a nyári ellátás kiadásait írnyozta elő, ki is jelentette, hogy a téli és nyári hónap költségeit ugyanannyinak számítja föl.<sup>1</sup> Az 1713-i nyári kiadásokat tehát az 1714-re szóló megajánlással akarták megnyerni. Mikor a diéta eloszlott, Károly azt ígérte, hogy egy év múlva új országgyűlést tart.<sup>2</sup> Ennek meghívója helyett azonban a királynak Pálffyhoz intézett kézirata jelent meg, a mely szerint a diétát a «pestis és egyéb okok miatt» nem lehet megtartani,<sup>3</sup> azért 1713 nov. 12-ére Nagy-Szombatba concursust hív össze<sup>4</sup> és arra először Tirhaimot, nov. 14-én pedig Wilceket nevezte ki teljhatalmú megbizottjává.<sup>5</sup> A királyi biztos megváltoztatása azért történt; mivel az utóbbi jobban ismerte a magyarországi viszonyokat és jobban biztak benne az országban.<sup>6</sup> A milyen conservatív volt az udvar a concursus összehívásában, épen olyan conservatív az erre adott utasításokban is. A Wilcekeknek adott utasítás egyszerűen hivatkozik arra az instructióra, a melyet Heister 1711-ben kapott,<sup>7</sup> de a melyet nem ismerünk. A királyi biztos két leiratot hozott magával, melyek közül az egyik a Nagy-Szombatban összegyűlt rendekhez szólt, a másik a saját maga igazolására szolgált. A királyi előterjesztést az okt. 15-i tanácskozás készítette el. Ezen a tanácskozáson a magyar kancellár, Illésházy Miklós kijelentette ugyan, hogy az országtól nem lehet többet remélni az előbbi év adójának felénél, de indítványát nem fogadták el, mindössze annyiba egyeztek bele, hogy a követelt mennyiségbe beleszámít Horvátország adója is. A királyi előterjesztés kiemelte, hogy ámbár sok a háború, Ő Felsége mégis nagyon szeretne könnyíteni Magyarországon,

<sup>1</sup> *Hadi levéltár.* 1713 decz. 501. Exp.

<sup>2</sup> *Acta dietae.* 1709. M. N. Múzeum. Fol. Lâ. 588.

<sup>3</sup> *Hadi levéltár.* 1713 nov. 256. Reg.

<sup>4</sup> U. ott. 1713 nov. 4. Reg.

<sup>5</sup> U. ott, 1713 nov. 14. Reg.

<sup>6</sup> U. ott. 1713 nov. 256. Reg.

<sup>7</sup> U. ott. 1713 nov. 258. Reg. Heisternek 1711 okt. 14-ről szóló titkos utasítása megvan ugyan, de ez csak arra vonatkozik, mennyit engedhet el.

de jelenleg kénytelen 120,000 portiót kérni. 1708-tól kezdve a legmagasabb követelés az 1710-i 100,000 portió volt, most még ennél is többet kérnek 20,000-rel és ezenfelül az embernek való portiót 4 frtról felemelik 4 frt 30 krajczárra. Az adófelemeléssel a király az 1713-i nyári kiadást akarta pótolni, ezért kérte körülbelül a kétszeresét az 1712/13 telére megszavazott összegnek. A 120,000 portió pénzértékben 2.880,000 forintnak felelt meg, lerovásának módjára nézve az 1711 decz. 27-i katonai regulamentum az irányadó. A nov. 13-i tanácskozás felhatalmazta a királyi biztost, hogy az előirányzott összegből 10,000 portiót, azaz 240,000 forintot elengedjen.

A túlságosan felcsigázott követelés hasonló ellenállásra bírta a rendeket, a kik szigorúan ragaszkodtak a múlt évi 70,000 portióhoz, hozzátéve még azt is, hogy se ingyen munkát, se más szolgálmányt — a mire pedig a törvény kötelezte őket — nem fognak adni.<sup>1</sup> Erről Wilczek decz. 9-én tudósította a hadi tanácsot,<sup>2</sup> mire ez beleegyezett a portióknak újabb 10,000-el való leszállításába.<sup>3</sup> Az erős ellenállás külön miniszteri tanácskozást tett szükségessé, melyet Bécsben 1713 decz. 19-én Trautson elnöklete alatt tartottak meg.<sup>4</sup> Ezen felolvasták a királyi biztos legutóbbi jelentését, a mely azt tartalmazta, hogy a rendek tűzifát és a gabonaraktáraknak ingyen gabonát nem adnak, ellenben nagyszámú katonai kihágás orvoslásának követelésével állanak elő. A tanácskozáson Illésházy szólott először. Kijelentette, hogy ezt a nagy terhet a nép nem bírja el és a kihágásokat szintén nem lehet tagadni; tekintetbe véve pedig azt, hogy a nyári táborozás elmaradása miatt az idén a sereget nyáron is a lakosság látta el kvártélylyal, tényleg nem adhat többet Magyarország 70,000 portiónál, sőt még ennek az értéke is kétes. Stahrenberg azon az állásponton volt, a mivel itt mint panaszszal előállanak, az megvan másutt is, és Magyarországnak nincs joga az úgvis mérsékelt adót még kisebbre szabni.

<sup>1</sup> *Hadi Utár.* 1713 decz. Exp.

<sup>2</sup> U. ott. 1713 decz. 9. Reg.

<sup>3</sup> U. ott. 1713 decz. 16. Reg.

<sup>4</sup> U. ott. 1713 nov. 258. Reg. Conferentia in Hungaricis.

Hivatkozott Csehországra, a mely csak fele Magyarországnak és mégis 3.300,000 frt adót fizet. Mivel azonban a nyári szállás megajánlva nem volt, beleegyeznek, hogy ezen a czímen követelésüket leszállítsák, de a 100,000 portióból nem enged. Az ingyen munkára nem mindig van szükség, azonfelül, a mint Herberstein is kiemelte, a törvény szerint valók, tehát el nem engedhetik. A végső határozat az lett, hogy a kanczellária a következőt felelje a nagyszombati concursus elnökének: a 100,000 portióból nem engedhetnek, mivel se a német birodalomtól, se máshonnét nem lehet segílyt várni; a kihágásokat orvosolni fogják; minden túlfizetést levonnak az idei adóból, de semmi hátralékot el nem engednek.<sup>1</sup>

A concursus azonban nem hajlott ezekre sem. Pálffy decz. 27-én azt jelentette, hogy a magyar megbizottak semmiesetre sem adnak többet 70,000 portiónál,<sup>2</sup> sőt ezenfelül a gravame-  
neket is ünnepélyesen bevették a megajánlásba.<sup>3</sup> Az 1711-i regulamentum ellen 1714 jan. 14-én érkeztek a rendek sérelmei a hadi tanácshoz,<sup>4</sup> a mely épen egy nappal előbb írta ki a rendek megajánlása alapján a 70,000 portió, azaz 1.679,976 frt adót és a téli elszállásolást Magyarországon.<sup>5</sup> A sérelmeknek a concursuson írásba való foglalása most fordul elő először s annyit jelent, hogy a nemesség ezt a módot is fel akarja használni az égető bajok orvoslására. Tulajdonképen jogilag lehetetlen eljárás, mert a készülöben levő törvény a concursus hatáskörét tisztán az adómegajánlásban szabja meg; viszont a rendeknek épen az adómegajánlás az a fegyverök, a melynek segílyével az uralkodót engedményekre kényszerithetik és így lesz a gravaminális országgyűlésen kívül gravaminális concursus is. Meg kell azonban jegyezni azt, hogy a sérelmek felsorolása nem érte el czélját, mert a király nem adott ki új regulamentumot. Az 1711 decz. 27-i érvényben volt 1715 jan.

<sup>1</sup> *Hadi levéltár.* 1713 nov. 258. Reg.

<sup>2</sup> U. ott. 1713 decz. 27. Reg.

<sup>3</sup> U. ott. 1713 decz. Exp.

<sup>4</sup> U. ott. 1714. jan. 3. Reg.

<sup>5</sup> U. ott. 1714 jan. 3. Reg.

15-ig, a mikor az új regulamentum hatályon kívül helyezte,<sup>1</sup> de csak formailag, mert tartalmát tekintve, csaknem szóról-szóra való átvétele Eleonóra császárné regulamentumának.

Az 1713. évben nyilvánult nehézségek azt eredményezték, hogy Károly 1714-ben ismét nyári táborba küldötte a sereget. Eltartására nézve még májusban külön rendeletet adott ki,<sup>2</sup> de annak daczára, hogy a nyári táborozás kezdetéül a rendes idő-nél egy hónappal későbbi dátumot, jun. 1-ét jelölték ki,<sup>3</sup> néhány regiment még jun. 15-én se mehetett ki téli szállásából.<sup>4</sup> Azonkívül voltak bajok a tábor helyének kijelölése körül; igen sokan kértek és kaptak engedélyt állomáshelyük megváltoztatásá-ra.<sup>5</sup> Meglátszott, hogy a katonaság nyári táborba való elhelyezése egy évi gyakorlat után abbamaradt és így ismét a kezdet nehézségeivel kellett küzdeni. A Magyarországon táborozó katonaságnak élmezése pedig ezen a nyáron belekerült 1.710,915 forintba.<sup>6</sup> A hadi tanács azonban meglehetősen korán intézkedett arról is, melyik regiment honnét kapja ellátását, másrészt a költségek csökkentésére 1714-ben takarékoságból nem egészítették ki a regimenteket.<sup>7</sup> Ez volt az 1713. évben a katonaság körül felmerült nehézségek egyik következménye, másik hatása abban nyilvánult, hogy Károly 1714 jun. 16-án kelt regalisával az országgyűlést ugyanazon év szept. 8-ára folytatatólagosan összehívta.<sup>8</sup>

<sup>1</sup> Orsz. ltár. Katonai regulamentumok. Bidermann i. m. II. 150 ezt tévesen 1716-ra teszi.

<sup>2</sup> *Hadi ltár.* 1714 máj. Exp. Tartalmát nem ismerjük.

<sup>3</sup> U. ott. 1714 máj. 16. Reg.

<sup>4</sup> U. ott. 1714 jun. Exp.

<sup>5</sup> U. ott. 1714 nyarán több helyen.

<sup>6</sup> U. ott. 1715 máj. 230. Exp.

<sup>7</sup> *Feldzüge* XVI. 59.

<sup>8</sup> *Acta dietae 1708.* M. N. Múzeum. Fol. Lat. 560.

## V.

Az országgyűlés 1714 szept. 17-én tartotta első ülését<sup>1</sup> és okt. 15-én kapta meg azt a királyi leiratot,<sup>2</sup> a mely már magában foglalta a rendek által az uralkodóhoz felküldött törvény-czikkek elfogadott szövegét. Az állandó katonaságra vonatkozó articulus a következőképen szólott:

IV. t.-cz. A felkelésről és az adózásról. Minthogy a nemesek és mindazok, a kiket Magyarországon a törvény ez elnevezés alatt összefoglal, bármi méltóságú, tisztségű és állású személyek is, az ország védelmére katonáskodni, tehát személyesen felkelni, illetőleg banderiumaikat kiállítani és megadni tartoznak, ezt ő császári és királyi szent Felsége, valahányszor szükségesnek itéli, az eddig erre nézve szentesített törvények értelmében a jövőben is megkívánhatja és követelheti. Mivel azonban egyedül az által ezt az országot kellőképen megvédeni nem lehet, azért erős, benszülöttekből és külföldiekből minden eshetőségre készen álló rendes katonaságot kell tartani, a melyről kétségtelen, hogy zsold nélkül fenn nem állhat, ez pedig adózás nélkül meg nem szerezhető, azért az erre szükséges segélyek és adók ügyében a rendekkel országgyűlésileg (a hova különben is tartozik) kell határozni. Ha pedig váratlan ellenséges beütésnek rendkívüli esete merülne fel, vagy a különféle és előre nem látott rögtönös háború tekintete az ilyen fontos ügy tárgyalásának rendes módzatát és alakját nem engedné meg, ilyen esetekben ugyanazon karok és rendek nemcsak tanácsosnak, hanem egyenesen szükségesnek találták, hogy a nádort, az ország primását, továbbá a főpapokat, bárókat, a kir. táblát, a megyéket és a szab. kir. városokat, a mennyiben és minél nagyobb számban lehet, az országon belül és nem azon kívül összeűjíják, a kik megvizsgálván az ilyen váratlan szükségnek okát és azt az országnak hasznához és szükségéhez képest erre elegendőnek elismervén és találván, az ilyen adózásnak dolgában és nem

<sup>1</sup> *Acta dietae* 1708. M. N. Múzeum. Fol. Lat. 560.

<sup>2</sup> Országos ltár. *Országgyűlési vivmányok*. Fasc. L.

az országnak többi ügyeiben is tanácskozhassanak és határoz-  
hassanak.

A katonaságra vonatkozó többi czikkelyek a tizedek előbér-  
lésért (7), az ország főkapitányságáról (17, 39), a kihágások-  
ról (40) és a katonai rendszer kidolgozására egy bizottságnak  
kiküldéséről (56) szölettek. E törvényezikkek közt a legfontosabb  
volt a 4-ik pont és épen ezen változtatott a király legtöbbet.  
A tervezet szintúgy, mint a királyi határozat, mintegy átsiklik  
azon, hogy az insurrectio a honvédelemre nem elég, de míg a  
királyi leirat nem fűz ehhez semmi megjegyzést, addig a rendek  
javaslata hozzát teszi, hogy előttük és minden katonasághoz értő  
ember előtt világos, hogy ma más a harcsmód, mint régebben  
és azért nem elég a nemesi fölkelés. Sokkal nagyobb az ellentét  
a kettő között az adózásra nézve. A két tervezet egyezik abban  
hogy a sereg fentartására adó kell, de ezután a rendek által  
ajánlott czikkely így folytatja: «mivel a hadi segélyek és az  
adók ügye az országnak régi és alapvető törvényei szerint min-  
dig az országgyűlés elé tartozott és a rendek meggyőződése  
szerint ott jelölik ki, kik tartoznak adózni, azért azt határozták,  
hogy ha az ország szükségletei miatt kell valamikor ilyen adó  
és a karok és rendek ennek szükségességét és hasznát belátták,  
annak mennyisége, a beszolgáltatásának módja mindig a diéta  
útján és nem másképp dönthető el.» Hasonló eltérést látunk a  
két tervezet befejezésénél, a mely a rendek fogalmazásában úgy  
szól, hogy a concursusok az adó ügyében elhatározhatják, meny-  
nyit kell adózni és egyáltalában szükséges-e az adózás.<sup>1</sup> A rendi

<sup>1</sup> A király articulus tervezetében :

Quia tamen per eam solam regnum  
hocce sufficienter defendi nequiret, a  
deoque validior et regulata militia  
tam ex nativis, quam externis con-  
stans pro omni eventu intertenenda  
veniret, quæ sine stipendiis subsis-  
tere, hæc vero sine contributione  
comparari non posse indubitatum  
esset, hinc subsidiorum et contribu-  
tionum eatenus necessariarum mate-  
ria dietaliter, quo aliunde spectare

A rendek articulus tervezetében :

Tamen SS. et OO. ac omnes rei  
militaris periti quasi perspectrum  
haberent hac ætate longe alium,  
quam olim fuisset, bellandi modum  
intervenisse et per solam regnicol-  
arum insurrectionem regnum suf-  
ficienter defendi non posse, et ideo  
validiorem regulatam militiam for-  
matumque exercitum tam ex nativis,  
quam externis constantem pro omni  
eventu continuo intertenendum ne-

tervezet a lényegét tekintve, abban különbözik a királytól, hogy az adófizetés dolgában a legnagyobb pontosságra törekszik, mivel annak a megállapítását is a rendekre bizza, hogy kik adóznak, sőt még a concursus is megkapja azt a jogot, hogy döntsön a felett, szükséges-e egyáltalában az adózás.

Mint hogy pedig a két javaslat között az ilyen fontosnak tartott ügyben volt ekkora különbség, az okt. 26-iki ülés elhatározta, hogy a királytól a kimaradt résznek törvénybe vételét fogja kérni.<sup>1</sup> A következő megokolást fűzték hozzá: «Mivel az ő Felségének úgy sem derogál, ők ellenben a dologhoz érdemileg tartozónak vélik.»<sup>2</sup> A király azonban meghallgatta erre nézve

dignoscitur, cum statibus deliberandum est.

cessarium esse, quem sine stipendiis subsistere, hæc vero sine contributione comparari nequire certum esset nihilominus enim in subsidiorum et contributionum indicendorum materia iuxta veterem regni huius fundamentalem legem semper ad generalem regni dietam spectaret, itidem ex statuum et ordinum consensu ad utilitatem totius regni usus, qui eiusmodi præstandæ contributioni subsunt, indici consuevisset, idcirco conclusum est, quod cum eiusmodi contributio ex regni necessitate desiderari contigerit, SS. et OO. regni eiusmodi regni necessitatem et utilitatem agnoverint, illius quantitas præstandique modus semper ordine dietali et non secus fieri possit et debeat, subsidiorum et contributionum materia dietaliter, quo aliunde dignoscitur, cum statibus et ordinibus deliberanda esset.

Palatinus . . . convocentur . . . discernere possint.

Palatinus . . . convocentur . . . discernere possint, quid quantum veres-publica contribui iubeat et omnino sit contribuendum?

<sup>1</sup> Vol. II. act. diet. M. N. Muzeum. Fol. Lat. 587.

<sup>2</sup> Quæ Maiestati nihil derogaret, sibi tamen domini status e re fore sciant. Közös p. ü. min. ltára. Ung. Landtags-Acten de anno 1712.

a kancellária 1715 febr. 9-iki<sup>1</sup> véleményadását és a febr. 22-iki leiratában<sup>2</sup> továbbra is fentartotta eredeti álláspontját. Az országgyűlés bizottsága ennek tárgyalása alkalmával megjegyezte, hogy ezt a törvényt az idézett résznek kihagyásával megrövidítették ugyan, de mivel az értelme így is ugyanaz, el lehet fogadni.<sup>3</sup> 1715 márcz. 6-án tehát megtörtént a végleges megegyezés az állandó hadsereg és az állandó adózás ügyében.

Ezzel kapcsolatban a diéta még egy másik feliratot intézett a királyhoz, a mely felirat tisztán katonai ügyekkel foglalkozott. Az 1714 okt. 29-éről keltezett előterjesztéshez<sup>4</sup> kérték az ország terhein való könnyítést. Az 1713—14. évi szűk termések következtében ő Felségéhez intézik kérelmüket, a mely röviden ez: a nép adjon a katonaságnak ennivalót, de a kiadásokra szükséges pénzüsszeget máshonnét vegyék, több katonát pedig egyáltalában ne hozzanak be az országba. Ez a felterjesztés mindennél jobban jellemzi a fennálló viszonyokat. A mikor az országgyűlés a hadseregről szóló törvényt hozza, a rendeknek egész sereg kérelmük van a királyhoz tisztán katonai ügyekben, de szó sincsen arról, hogy ennek a törvényben is nyoma legyen. Úgy tűnik fel a dolog, mintha ezen a téren a diétának nem lenne semmi hatásköre, hanem egyenesen rá volna utalva a király jóindulatára.

Kéri az országgyűlés Károlytól: egyezzek bele abba. (1. p.), hogy az ország kenyérsegélyt adjon a katonaságnak, de a hadsereg számára szükséges pénzről máshonnét és mindenesetre idejében gondoskodjanak, hogy a katonaság ne vegye el a néptől az utolsó fillérig azt, a mije még megmaradt; a most bennlevőnél több regimentet pedig már csak azért se hozzanak be, mivel a jelenlegi nagyszámú katonaságot se tudja Magyarország eltartani.

Az elszállásolásra nézve maradjon meg a megyék eddigi hatásköre (2. p.).

<sup>1</sup> *Nic. Illésházy manuscripta*. I. M. N. Muzeum. Fol. Lat. 2914.

<sup>2</sup> *Acta dietae* 1708. U. o. Berényi Itár.

<sup>3</sup> *Hic articulus compendiatius quidem est per exmissionem paragraphi: nihilominus etc.; ast cum sensum eundem retinuit, stare potest.*

<sup>4</sup> *Acta dietae* 1708. M. N. Muzeum. Berényi Itár.



A regulamentum kétes pontjait világosítsák meg (3. p.).

A túlfizetést vonják le az adóból; a hátralékot engedjék el (4. p.).

Ezek a pontok a régi eljárás szerint az adómegajánlásnál kerültek szóba. 1714-ben maga a király siettetette a téli elszállásolás elintézését, nehogy annyira elkéssenek vele, mint 1713-ban. 1714 aug. 26-iki leiratával<sup>1</sup> felhívta a hadi tanácsot, hogy erre vonatkozólag tegyen előterjesztést. A hadi tanács javaslata 1714 okt. 2-án kelt és az uralkodó azonnal el is fogadta.<sup>2</sup> E szerint Magyarországtól az 1714-iki katonai évre 119,000 portiót kérnek, a mi a régi arány szerint számítva 2.400,000 forintot tesz ki. A nagy adó azért kellett, mert Károly megkötötte a rastatti és badeni békéket, melyek értelmében a Rajna mellékéről és Bajorországból Magyarországra vonta vissza csapatait, sőt júliusban még Krajnából is jött hazánkba négy compánia.<sup>3</sup> A hadi tanács előterjesztése az adózási teher könnyítése céljából azt javasolta, hogy ezentúl a pénzbeli szolgálmányok határidejéül ne csak a hat téli, hanem mind a tizenkét hónapot tűzzék ki, a mi által «a többi országnál jobban megáldott Magyarország semmi különös pénzáldozattal nem terhelhetnék.» A 2.400,000 frt adó fizetése mellett a katonai kiadásokban mutatkozó hiány ez évben 2.539,800 frt, ehhez jön még 150,000 frt, az erődítések költségeire, úgy hogy az adóból nem fedezhető kiadások 2.689,800 forintra emelkednek. A magas adó daczára a hadi tanács véleménye az, hogy ha a pozsonyi tanácskozáson a rendek ellene fognak állást foglalni, a király mégse engedjen belőle, főleg ne egyezzek bele abba, hogy Magyarország csak természetben adózzék.<sup>4</sup> Ez az előterjesztés már előre is elintézte az okt. 29-iki rendi folyamodványt.

A királynak szóló előterjesztésen kívül külön irattal fordulnak a rendek a hadi tanácshoz, a mely előterjesztést mint a diéta tisztán katonai pontjait nyújtotta be gróf Czobor Márk a

<sup>1</sup> *Hadi levéltár.* 1715 jan. 458. Exp.

<sup>2</sup> *Placet in toto.* Carl.

<sup>3</sup> *Hadi levéltár.* 1714 jul. 21. Reg.

<sup>4</sup> U. o. 1715 jan. 458. Exp.

központi hadi hatósághoz. A rendek kérelmét a hadi tanács 1714 nov. 12-én kiadta véleményadásra Tirheimnak, a ki nov. 18-án adta be ezekre a pontokra vonatkozó megjegyzéseit.<sup>1</sup> A rendi előterjesztés külön kiemelte, hogy mivel ezek a pontok tisztán katonaiak, azért szólnak Szavoyai Jenőhöz, a hadi tanács elnökéhez. Ez az eljárás a legjobban mutatja, mennyire érvényesült a gyakorlatban a hadi tanács jogköre Magyarországon és mennyire szükség lett volna az 1712-iki *systema militare* által javasolt külön magyar hadi tanácsra. A Jenő herceghez intézett előterjesztésben kijelenti a nemesség, mily nagy meglepetéssel hallja, hogy még a külföldről is hoznak Magyarországra katonát, noha a rossz termés miatt úgysem lehet őket eltartani. Hogy a hadsereg teljesen el ne pusztítsa Magyarországot, felszólítják a hadi tanácsot, hogy idejekorán gondoskodjék a katonaság ellátásáról. Ezzel szemben elismerik azt, hogy a hadi tanács a legteljesebb mértékben illetékes az országban és nem is mulasztják el kérelmükhöz hozzátenni, hogy ez csak kérelem, mivel «a katonaság fölötti rendelkezés ő Felseje elhatározásától, következésképpen a hadi tanácstól függ.»<sup>2</sup> Azt kéri pedig a hadi tanácstól, hogy a portiók számát előbb állapítsák meg a rendekkel és csak azután oszszák szét a megyék között, azaz ne előzzék meg a szétosztással az adómegszavazást, a mi a szétosztásnak az alapja. A katonaság a lizsten és a szállításon kívül egyelőre ne kérjen a lakosságtól egyebet és a várőrségek portióját a megye kapja ki, mivel ezek, hogy többet kapjanak, mindig nyugtalanítják a megyét. Végül: a túlfizetést számitsák le, a károkért adjanak elégtételt, engedjék el a hátralékot.

Az erről szóló *acta* világosan a rendektől valónak mondja ugyan ezt az előterjesztést, de mivel ehhez csaknem teljesen hasonló előterjesztést már láttunk és az a *concursum*-tól való volt, nagyon valószínű, hogy ez se magától a dietától, hanem attól a bizottságtól való, a melyen résztvevő rendekre az 1714-i katonai évre szóló adó kivetése volt bizva.

<sup>1</sup> *Hadi levéltár.* 1715 márcz. 335. Exp.

<sup>2</sup> *Dispositio . . . dependet benigno S. S. Maiestatis arbitrio et per consequens gratiosa dispositione incliti consilii bellici.*

Elintézése a régi szokás szerint történt. A hadi tanács azt felelte, hogy a katonaság eltartásáról gondoskodni fognak; az adókirovás módjának megváltoztatását nem fogadják el, mert a repartitiót mindig igen későn adják; a várőrségek önkényességéről szó sem lehet, mert ezt a regulamentum nem engedi meg, a túlfizetések értékét pedig majd csak a pontos végleszámolás után lehet megállapítani. A feleletből az látszik, hogy a hadi tanács nem tartja szükségesnek az engedékenységet Magyarországgal szemben. Ez eljárásnak lett az eredménye az, hogy a rendek is épügy megmaradtak álláspontukon és 70,000 portiónál, azaz 1.680,000 forintnál több adót nem szavaztak meg.<sup>1</sup> Az adózás megajánlásáért ellenszolgálmány volt az 1715 jan. 15-i katonai regulamentum.<sup>2</sup> A megyék panaszából azonban világos, hogy az új regulamentum nem hozott megalégedést.<sup>3</sup>

Mivel az új regulamentum többnyire szó szerinti ismétlése az 1711-inek, a mely ellen a rendek panaszai szólottak, egészen természetes, hogy a diéta nem volt vele megalégedve és 1715 márczius 30-án újra folyamodványt intézett a királyhoz.<sup>4</sup> A kérvény újabb összefoglalása az eddigi kérelmeknek és szomorúan mutatja az ország tehetetlenségét a katonasággal szemben. A folyamodvány kijelenti, hogy egyszer már kérték az uralkodótól, hogy a katonaság egy részét vigye ki Magyarországból, külföldi katonát ne hozzon be, az itteniek ellátásáról és zsoldjáról pedig máshonnét gondoskodják. Ezt azonban tekintetbe sem véve,<sup>5</sup> a katonaságot nemcsak nem vezették ki, hanem még többet hoztak be<sup>6</sup> és ennek daczára mindenféle mezei és várkatonaságot a nép tart el, a tisztek pedig a természetbeni szolgálmányokon kívül pénzben fizetendő utalványok beváltását követelik. A szolgálmányok megszorodása most már azt okozta, hogy a naturáliák ára igen magasra emelkedett, a katonaság

<sup>1</sup> Országos levéltár. Országgyűlési irományok. Fasc. O.

<sup>2</sup> *Hadi levéltár.* 1715 jan. Exp. Orsz. ltár. Hadi regulamentumok.

<sup>3</sup> *Hadi levéltár.* 1715 jan. Reg.

<sup>4</sup> *Acta dietae 1709.* M. N. Muzeum. Fol. Lat. 588.

<sup>5</sup> Ea non obstante, mondja a folyamodvány.

<sup>6</sup> 1715 februárjában Magyarország és Erdély számára 5000 ujonczot irtak ki. *Hadi levéltár.* 1715 febr. Exp.

pedig ezt arra használta fel, hogy portióit magasabb áron szedje be, mint meg van engedve. És ámbár az 1715 jan. 15-i reglamentum szerint a katonatiszteknek ágyon és tűzhelyen kívül egyéb nem jár, párnát, gyertyát, sőt és főzeléket követelnek; mivel pedig ezekkel a szegényebb nép ellátva nincsen, helyettük a jelenlegi magas árak szerint járó pénzösszeget kérik. Ehhez járulnak még a szállítások és egyéb kézimunkák, úgy hogy ezek együttvéve felülmulják a mult évi adómegajánlást. Az adó pedig maga is sok, a lakosság nem bírja el. Végül kérik azt, hogy nyárára okvetlenül vigyék a katonaságot nyári táborba és a katonai raktárakból tartsák el; zsoldját fizesse a katonai pénztár a külföldi segedelemből. Tudjuk, hogy ekkor már meg is volt szövegezve a katonaságról szóló törvény, azért ez a folyamodás azt mutatja, hogy a törvény meghozatala után a diétának is csak az állott módjában, a mi a concursusnak: kérni az uralkodótól aprólékos dolgokat, időleges bajok orvoslását.

Károly 1715 ápr. 25-i válasza nem annyira erre, mint inkább a diéta befejezésére vonatkozott. Sürgette a rendeket, hogy küldjék a törvényczikákat szentesítése alá, erősen érvelve azzal, hogy azok a kérdések már úgysis hét év óta függőben vannak.<sup>1</sup> Láttuk, hogy a márcz. 6-i ülés elfogadta a király törvénytervezetét, a diéta tehát eleget tehetett a király kívánalmának. Mindamellett szükségesnek tartottuk egy újabb panaszkodó felterjesztést a királyhoz és Savoyai Jenőhöz a katonaság kihágásai ellen;<sup>2</sup> de a mint a szentesítésre való hivatkozással mellőzte Károly a márcziusi panaszokat, annál inkább mellőzte ezeket, hogy az országgyűlés mielőbb befejeződjék. 1715 máj. 31-én a király meghatalmazottja, Traun gróf felolvastatta a még függőben levő kérdésekről az uralkodó végleges döntését, ezt a diéta jun. 1-én elfogadta és annyira igyekezett haza mindenké, hogy jun. 3-án a nádornak külön kérnie kellett a rendeket, hogy ne oszoljanak szét az országgyűlés befejezése előtt. Jun. 15-én tartotta a hosszú diéta utolsó összejövetelét, 16-án

<sup>1</sup> *Acta dietae 1708.* Jeszenák ltár. M. N. Múzeum.

<sup>2</sup> Kelt 1715 máj. 29-én. Országos ltár. *Országgyűlési irományok.*

elutaztak a követek is.<sup>1</sup> A törvénykönyvet már előbb szétküldötték a megyékhez, keltezése 1715 jun. 10-éről szól.<sup>2</sup>

Érdekes volna tudni, mi volt az eltávozók meggyőződése saját munkájukról, érdekes volna tudni, meg voltak-e elégedve azzal az eljárással, a melylyel a magyar hadügy kérdését a jövőre számára megoldották.

Az egyesek véleményét erről a kérdéstről nem ismerjük, az országgyűlés egy tagja sem jegyezte fel erre vonatkozó benyomásait. Ismerjük azonban a jelenlevők véleményének összességét, a mely nem szubjektív, hanem nagyon is objektív megnyilvánulású, egyéni nincsen benne semmi, azonban teljesen hű képe a magyar nemesség gondolkodásának. Hivatalos formában jutott ránk, tehát nem is lehet arra gondolnunk, hogy elfogultság van benne. Ez a rendek felterjesztése a királyhoz a diétának záróüléséből, 1715 jun. 15-ről.<sup>3</sup>

A felirat hálás köszönetet mond ő Felségének a törvények szentesítéséért, de nyomban felhívja figyelmét az ország bajaira is. A kisebb-nagyobb megszakítással hét évig tartó diétának tehát még az a jutalom sem adatott meg, hogy megalkotva láthatta volna azt, a mit tervezett. Az ország bajai pedig elsősorban a katonaság miatt vannak, az országgyűlés pedig nem annyira a bajokat, mint inkább mindjárt azok orvoslásának módját köti a király lelkére. Azt kéri a diéta megnyitása óta immár harmad ízben, hogy az országban levő nagyszámú katonaság élelmezését lássa el máshonnet a király, vagy legalább részben tegye könnyebbé az országra nézve. Ez a baj olyan volt, a mely az országgyűlési tárgyalások megkezdése óta állandóan szerepelt, de orvoslását még csak meg se kísérelték. Utóvégre azt nem lehetett komolyan venni, hogy Magyarország katonaságát más állam tartsa el, mert ez esetben ennek logikai következménye csak egy lehetett volna, az, hogy Magyarország elveszti függetlenségét is, mivel állami létét fentartani nem tudja. Ez ellen az orvosság nem a királyhoz segédelmet kérő fel-

<sup>1</sup> *Acta dieta 1708.* Jeszenák ltár. M. N. Múzeum.

<sup>2</sup> Nyitramegye példányát l. M. N. Múzeum. Törzssanyag. 1715 jun. 10.

<sup>3</sup> *Az 1708—1715-i országgyűlés irományai.* Orsz. levéltár.

irat intézése, hanem egész természetszerűleg annak megállapítása lett volna, mekkora az a hadsereg, a melynek költségeit az ország a külföld segélye nélkül is elbirja és a melylyel meg is tudja magát védelmezni. Szóval szóba került volna a katonaság békelelétszámának megállapítása, ennek megemlítését pedig 1715-ben kerülte a nemesség. Miért, erre nézve nincsenek adataink. Csupán a később történeteken nyugvó és egyéb mással meg nem okolható hypothesis, ha azt mondjuk, azért, mert azt a felségjogok közé tartozónak vélte, a melybe az országgyűlésnek bele szólása nincsen.<sup>1</sup> A nemesség katonasága törvény szerint az insurrectio, ennek pedig békelelétszáma egyáltalában nem lehet, mert csak «nyílt háború esetén» áll ki.

Mivel tehát az ország maga nem tudja eltartani a benne tartózkodó katonaságot, a felirat 2. pontja meg is nevezi a formát, a honnét ennek a seregnek zsoldját ki lehet fizetni. Fizesse ezt ő Felső «az azelőtt dicséretesen követett mód szerint,»<sup>2</sup> az örökös tartományokból befolyó jövedelmekből.

Ezenfelül segítsen a király a szegény nép terhén azzal (3. p.), hogy nyár kezdetén vigye a téli szálláson levő katonaságot a nyári táborokba és ott a katonai gabonarakárakból lássa el. Ez a javaslat tényleg nagy könnyítés lenne, mert a paraszt csak télen fizet adót, nyáron nem; eddig pedig néhány eset kivételével nyáron is rajta élösködött a katonaság. Miért nem valósult meg az 1715-i nyári táborozás, erre nézve hiányzik minden adatunk. Az azonban tény, hogy a tervet előre elkészítették és az 1714 nov. 1-től 1715 okt. 31-ig terjedő katonai év költségeit a commissariatust 6.083,212 forintban meg is állapította.<sup>3</sup> Ebből Magyarország a tisztán katonai célra fordítható adója<sup>4</sup> által megfizetett 1,680,000 forintot, tehát alig felét annak az összegnek, a melyet a commissáriátus a téli és a nyári hónapokat kiadás tekintetében egyenlő összegre téve erre a katonai évre megállapított.<sup>5</sup> Lehet, hogy azért nem vitték ki

<sup>1</sup> L. az 1722-i systema militare tárgyalását.

<sup>2</sup> Modalitate antehac laudabiliter practicata.

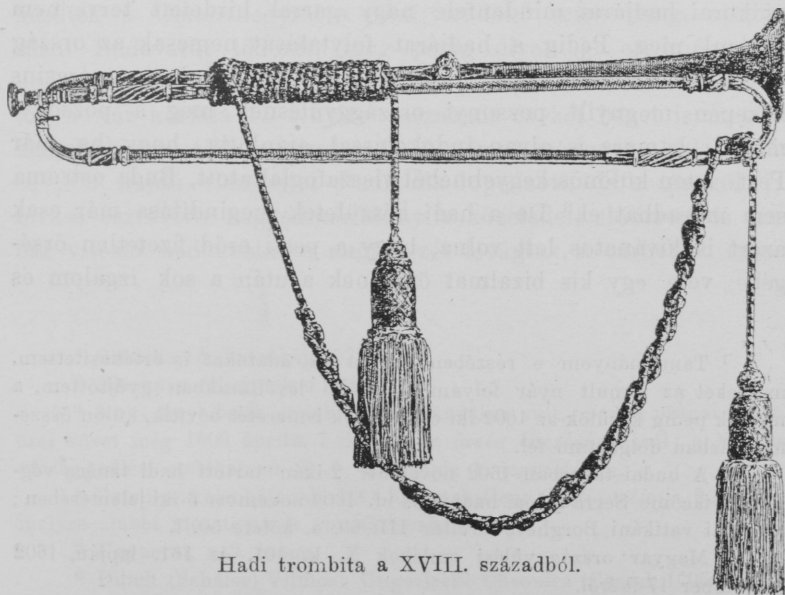
<sup>3</sup> Hadi levéltár. 1715 decz. 501. Exp.

<sup>4</sup> Österreichischer Erbfolgekrieg. I. 1. 252.

<sup>5</sup> Ez 3.257,646 forintot tett ki.

nyári táborba a katonaságot, mert ez esetben a paraszttól erőszakkal vehették el azt, a mit oda nem adott, a hadikincstár pedig megszabadult a nyári táborozás költségeinek fedezésétől. A negyedik pont végül azt kéri, állapítsa meg a király, hogy minden négy porta után egy kocsi és 12 munkás napszám jár évenként ingyenmunka fejében, vagy pedig a helyette megállapított pénzösszeg.

Mielőtt eloszlott volna, ennek a kérelemnek a királyhoz való benyújtását bizta a primásra és a nádorra az országgyűlés. Ebből pedig kitűnik az, hogy a hadügyekben a főbaj nem katonai, hanem pénzügyi volt, nem katonai, hanem pénzügyi kérdést kellett volna a diétának megoldania és azzá akarta tenni a dolgot József 1710 jan. 20-i leirata is. A pénzügyi résznek tárgyalása azonban felszínre vetette a nemesség megadóztatásának kérdését, azért lekerült a napirendről, de helyette ott maradtak mindazok a panaszok, a melyek a katonaság miatt megvoltak azelőtt, mielőtt törvénybe iktatták az állandó hadsereget. Ezt vallja be a rendek utolsó felirata. Szabó DEZSŐ.



Hadi trombita a XVIII. századból.